

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Udrag fra Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 57. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-palladius01val-shoot-idm140153320497344/facsimile.pdf> (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

mere om de Sadolinske Træsnit lader sig naturligvis ikke sige. Derimod er de selv samme Træsnit, som findes i *Enchiridon*, senere benyttet, saaledes i *Math. Parvus Rosefontanus' Oversættelse af Palladius' Katekismusudlæggelse 1546* og i *Oversættelsen af Luthers Bedebog fra 1544*¹.

Til Slutskal Titelen (nf. S. 63) omtales. Foroven ses to Fugle med et blankt Skjold i Midten, forneden Apostlene Peter og Paulus — og ligeledes i Midten et blankt Skjold. Det hele omgivet af Løvværk. At ogsaa dette Træsnit er uoriginalt, derom er der ingen Tvivl. Noget fuldstændigt Forbillede for det har jeg dog ikke fundet, men Løvet, Apostlene og Skjoldet genfindes i forskellige tyske Katekismusudgaver.

VII.

Medens ikke en eneste Udgave kendes af Katekismen 1537, findes der af Haandbogen 1538 en Mængde Optryk.

1—2. Fra Palladius' Levetid er to Udgaver bevaret, en fra 1556 og en fra 1557. Begge er tillige med andre Smaaskrifter indbundne sammen med Kirke-Salmebogen; de betragtedes vistnok ligefrem som Tillæg til denne². Exemplarer af disse Udgaver findes paa Univ. Bibl. i Kbh.; Expl. af Udg. 1557 er defekt, idet Bl. E 7 og E 8 mangler.

Titlen er³: *Enchiridion. En liden Catechismus eller Christelig tucht ganske nyttelig for alle Sogneprester oc Predickere. D. Mart. Luth.*⁴ Paa sidste Blad staar: *Prentet i Lybeck hos Jørgen Richoff. MDLVI*⁵.

Udgaverne svarer nøje til Originaludgaven 1538, hvad Indholdets Ordning og Omfang, Ordvalg og Ordstilling angaar; kun er, som vi har set, Titlen forandret, og desuden er den korte Indholdsversigt 1538 ombyttet med en

¹ Begge Bøger findes nu kun komplet i Karen Brahes Bibliotek.

² Se Bang, *Katekismushist.* I, 239—40.

³ Citaterne er fra Udgaven 1556.

⁴ Jfr. Titlen til Magdeborgerudgaven 1534, som lyder: *Catechismus edder Christlike tucht vor de gemene Parheren vnde Predigers.*

⁵ *Richoff, Trykfejl for Richolff.*

meget udførlig¹. Endelig er ligesom i alle senere Udgaver Bugenhagens latinske Fortale udeladt, hvorimod Palladius' Efterskrift her som i senere Udgaver er bevaret. Orto-

¹ Indholdsversigten er utvivlsomt ligesom Titlen taget fra en neder-tysk Udgave. At den ikke er nyforfattet til Udgaven 1556, er sikkert, for den svarer aldeles ikke til Bogens Indhold. Saaledes staar i Indholdsfortegnelsen bl. a.: *Hvad vnderdanerne ere Herrene skyldige*, men herom findes intet hverken i Originaludgaven 1538 eller i Udgaverne 1556 og 1557 eller i noget senere Optryk; derimod svarer Sætningen til Overskriften over en Del af Hustavlen i Magdeborgerudgaven 1531: *Wat de vnderdanen erer Ouericheit schuldich syn*. Endvidere findes i Indholdsfortegnelsen Stykket om Skriftemaal anført efter Døbebogen ligesom i Magdeborgerudgaven 1534, mens Skriftemaalet i Udgaverne 1556 og 1557 ligesom i Originaludgaven 1538 staar efter Daabens Sakramente. Det ses altsaa, at i nogle Punkter stemmer Indholdsversigten med Magdeborgerudgaven 1534, i andre med Magdeborgerudgaven 1531, men i ingen af disse Udgaver findes en udførlig Indholdsfortegnelse; denne maa da være taget fra en senere Udgave, hvori en saadan fandtes, og i hvilken der til Udgaven 1534 i „Hustavlen“ var føjet Stykket om „de vnderdanen“. Efter denne senere Udgave er den oversat paa Dansk og sat ind foran den danske Udgave af Enchiridion uden smaaligt Hensyn til, at dennes Omfang og Ordning ikke svarede til Fortegnelsen. Og i Udgave efter Udgave er den optrykt, uden at man har ændret Misforholdet mellem Indholdsversigt og Indhold.

Indholdsfortegnelse's Ordlyd er:

Alle disse efterscreffne stycker oc artickle findis vdi denne Bog.

De X Guds Bud met en vdlæggelse.

Vor Christelig Tro vdlagd.

Vor Herris bøn/ Vor Fader.

Det Hellige Sacramente Daab/ met sin vdlæggelse.

Altarens Sacramente vor Herris Jesu Christi legoms oc Blods.

En vnderuisning/ huorledis vngt folck oc børn/ skulle haffue dennem morgen oc afften/ naar de opstaa oc gaa til sengs.

Et skønt Benedicte oc Gratijs aff den hellige scriff.

Huorledis Bisper/ Sogneprester oc Predickere skulle staa deris embedefore.

Hvad Menigheden oc Alnnen er Bisperne/ Sognepresterne oc Predickernes skyldige.

Om Herrez/ Konger oc alle dennem som haffue befalning offuer Verdens Regemente.

Hvad vnderdanerne ere Herrene skyldige.

Huorledis Giffte Mend oc Quæmer/ som leffue sammen i Echteskaff skulle forligis oc omgaa.

Huorledis Forelderne oc barnene skulle beuise dennem mod huer andre.

grafien og enkelte grammatiske Former er ændret¹. Ogsaa Billedstof og Typeudstyrelse er forskellig fra Originaludgavens; men i alle disse Henseender stemmer de to Udgaver indbyrdes overens².

3. Paa d. kgl. Bibl. haves et Optryk af samme Udgave fra 1566. Exemplaret er defekt, men viser en fuldstændig Overensstemmelse med Udgaverne 1556 og 1557³. Dog er Træsnittene til 1. og 2. Bøn forskellige fra de tidligere Huorledis Suenne/ Dreng/ Piger oc Arbeids folck skulle holde dennem mod deris Hosbonder oc Hosbonderne mod dennem igjen. Huorledis vngt foick/ Encker oc Jomfruer skulle rettelig leffue for Gud. En besluttelse/ huorledis alle Christne skulle holde dennem mod huer andre.

En Trabog/ vdi huilcken der læris at veie Brudfolck paa danske. En Døbebog for de enfoldige Prestmend/ huorledis de skulle døbe børn. Oc til det siste/ En merkelig vnderuisning/ huorledis enfoldigt folck skal screffte.

¹ De vigtigste Forandringer er følgende:

aang og *aand* rettes til *ang*, *and*; Udg. 1538: *iraang*, *maange*, *forstaand*, *wforstaandige*; Udg. 1556 og 1557: *trang*, *mange*, *forstand*, *wforstandige*. *fra* og *sla* rettes til *frat* og *slaa*; *selff* rettes til *sielff*; *ih* rettes til *ei*; *dem* rettes til *dennem*.

Sammenblanding af *i* og *y* er almindelig. Saaledes skrives *stild*, *tiffueri* og *tyffueri*, *wliche* og *wlycke*, *din* og *dyn*, *forsuerie* og *forsuerye* o. s. v. Udg. 1538 har i alle disse Tilfælde *y*, undtagen i Pronomenet, hvor *i* er gennemført.

Svagtbetonede Stavelser er ofte forskellige, saaledes skrives i Udg. 1538: *-lige* (Adv. Endelsen), *der fore*, *tywnde*, *legeme*, *igenosselse*, *hellelige*, *æderid*, *Biscoper* o. fl., men i Udg. 1556 og 1557: *-lig*, *derfor*, *tyende legom*, *genosselse*, *hellige*, *æder dat*, *Bisper* o. fl.

Endelig kan det nævnes, at *æ* ofte bruges i; Udg. 1556 og 1557, hvor Udg. 1538 har *e* (*ælendige*, *hiæris*, *lærde* o. s. v.), *i* ofte, hvor Udg. 1538 har *ih* (*at*, *atskilling*, *vden at*), *d*, hvor Udg. 1538 har *t* (*du kand*, *ond Neutr.*, *huad* o. fl.), og *s*, hvor Udg. 1538 har *z* (*Lands*, *Guds*, *Stads* o. s. v.).

² Dog mangler Titelbladet Træsnit i Udg. 1557. Iøvrigt er alle Træsnit ens i de to Udgaver. Trykfejl og Misforstaaelser i Udg. 1556 genfindes ofte i Udg. 1557. Saaledes i Fortalen for for vor „var“ (Bl. A 3r) og *heim* for *hiem* (Bl. A 4r). Andre Trykfejl i Udg. 1556 er rettede i Udg. 1557 f. Ex. *krang* Bl. A 3r for *trang*; omvendt er ny kommen til i Udg. 1557 f. Ex. *triffueri* Bl. A 4r for *tiffueri* „Tyveri“.

³ Saaledes findes i Luthers Fortale det meningsløse for for vor „var“ og det tyske *heim* for *hjem*, men hverken Trykfejlen *krang* for *trang* eller *triffueri* for *tiffueri*.